

Göçün izinde geçiş ritüelleri: Azərbaycan`dan Balkanlara Türk kültüründe ritüelistik uygulamalar

Meleyke Memmedova

Filoloji alanında Doktora, Doçent
Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi
Folklor Enstitüsü
E-mail: meleykememmed1@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7714-4668

Özet. Göç, yalnızca nüfus hareketliliğini ifade eden demografik bir süreç değil, insanlık tarihinin en eski olgularından biri olarak toplulukların yaşam biçimlerini, inançlarını ve kültürel hafızalarını derinden etkileyen bir olgudur. Tarih boyunca savaşlar, ekonomik nedenler, doğal afetler ve siyasal baskılar göç hareketlerini tetiklemiş; bu süreç, bireylerin yeni mekânlarda kimliklerini yeniden inşa etmelerine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla göç, sadece fiziki bir yer değiştirme değil, aynı zamanda toplumların kültürel değerlerini, ritüellerini ve kolektif kimliklerini yeni coğrafyalara taşıma süreci olarak da değerlendirilmelidir.

İnsan topluluklarının yaşadıkları yer değiştirmeler, yalnız ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin ve toplumların kendilerini yeniden tanımlamalarına, kültürel kodlarını koruma ya da dönüştürmelerine de zemin hazırlar. Bu bağlamda göç, ritüeller aracılığıyla kültürel sürekliliğin en önemli taşıyıcılarından biri hâline gelir.

Türk kültüründe geçiş ritüelleri; doğum, evlenme ve ölüm etrafında şekillenerek bireyi toplumsal düzenin bir parçası hâline getiren temel uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Balkan ve Azerbaycan Türklerinin geçiş ritüellerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemekte ve göçün bu pratikler üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Kuramsal çerçeve, Van Gennep'in rites de passage yaklaşımı, Durkheim'ın kolektif bilinç kavramı ve Turner'ın liminalite kuramı temelinde yapılandırılmıştır. Bu kuramsal yaklaşımlar, ritüellerin toplumsal bütünleşme, kimlik inşası ve kültürel süreklilikteki işlevlerini açıklamada yol gösterici olmuştur.

Çalışmada Balkan ve Azerbaycan Türklerinin doğum ritüellerinde “kırklama”, albastı ve nazardan korunma; evlilik ritüellerinde kız isteme, nişan, düğün hazırlıkları, kına gecesi ve gelin alma; ölüm ritüellerinde ise ihsan yemekleri, mevlit, üç, yedi ve kırk merasimleri gibi uygulamaların ortak kültürel kodları yansıttığı ortaya konmuştur. Göç, ritüellerin tüm unsurlarının birebir korunmasına izin vermemekle birlikte, temel işlevlerinin sürdürülmesini sağlamıştır. Bazı unsurlar kaybolmuş, bazıları yerel kültürlerle harmanlanmış, ancak toplumsal dayanışma, kültürel aidiyet ve kimlik bilinci güçlü biçimde korunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Azerbaycan, göç, kültür, geçiş ritüelleri

Makale geçmişi: gönderilme tarihi – 22.04.2026; kabul tarihi – 05.05.2026

Miqrasiyanın izində keçid ritualları: Azərbaycandan Balkanlara türk mədəniyyətində ritual praktikalar

Məleykə Məmmədova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Folklor İnstitutu

E-mail: meleykemammed1@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7714-4668

Annotasiya. Miqrasiya yalnız əhali hərəkətililiyini ifadə edən demoqrafik proses deyil, eyni zamanda bəşər tarixinin ən qədim hadisələrindən biri kimi, icmaların həyat tərzinə, inanclarına və mədəni yaddaşına dərin təsir göstərmişdir. Tarix boyu müharibələr, iqtisadi səbəblər, təbii fəlakətlər və siyasi təzyiqlər miqrasiya proseslərini sürətləndirmiş, bu isə fərdlərin yeni məkanlarda öz kimliklərini yenidən qurmasına zəmin yaratmışdır. Bu baxımdan miqrasiya yalnız fiziki məkan dəyişməsi deyil, həm də cəmiyyətlərin mədəni dəyərlərini, ritual praktikalarını və kollektiv kimliyini yeni coğrafiyalara daşması prosesi kimi qiymətləndirilməlidir. İnsan icmalarının yaşadıkları köç prosesləri təkcə iqtisadi və siyasi nəticələr doğurmur, eyni zamanda fərdlərin və cəmiyyətlərin özlərini yenidən identifikasiya etmələrinə, mədəni kodlarını qoruma və ya transformasiya etmələrinə şərait yaradır. Bu kontekstdə miqrasiya, rituallar vasitəsilə mədəni davamlılığın əsas daşıyıcılarından birinə çevrilir. Türk mədəniyyətində keçid ritualları doğum, evlilik və ölüm ətrafında formalaşaraq fərdi ictimai sistemin bir hissəsinə çevirən əsas praktikalar kimi çıxış edir. Təqdim olunan məqalədə Balkan və Azərbaycan türklərinin keçid ritualları müqayisəli şəkildə təhlil edilir və miqrasiyanın bu praktikalar üzərindəki təsiri araşdırılır. Tədqiqatın nəzəri çərçivəsi Van Gennepin “keçid mərasimləri” konsepsiyası, Dyurkheymin kollektiv şüur anlayışı və Turnerin liminallıq nəzəriyyəsi əsasında qurulmuşdur. Sözügedən nəzəri yanaşmalar ritualların ictimai integrasiya, kimlik quruculuğu və mədəni davamlılıq baxımından funksiyalarını izah etməkdə metodoloji əsas kimi çıxış edir. Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Balkan və Azərbaycan türklərinin doğum rituallarında “qırx çıxarma”, albasdı və nəzərdən qorunma; evlilik rituallarında qız istəmə, nişan, toy hazırlıqları, xına gecəsi və gəlin köçürmə; ölüm rituallarında isə ehsan süfrələri, mövlud, üç, yeddi və qırx mərasimləri kimi praktikalar ortaq mədəni kodları əks etdirir. Miqrasiya ritualların bütün elementlərinin tam şəkildə qorunmasına imkan verməsə də, onların əsas funksional mahiyyətinin davamlılığını təmin etmişdir. Bəzi elementlər aradan çıxmış, bəziləri isə yerli mədəniyyətlərlə sintez olunmuşdur. Buna baxmayaraq, ictimai həmrəylik, mədəni mənsubiyyət və kimlik şüuru güclü şəkildə qorunub saxlanılmışdır.

Açar sözlər: Balkanlar, Azərbaycan, miqrasiya, mədəniyyət, keçid ritualları

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 22.04.2026; qəbul edilib – 05.05.2026

Rites of passage in the context of migration: ritual practices in Turkish Culture from Azerbaijan to the Balkans

Maleyka Mammadova

Assoc. Prof. Dr.

Azerbaijan National Academy of Sciences

Institute of Folklore

E-mail: meleykemammed1@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7714-4668

Abstract. Migration is not merely a demographic process reflecting population movement; it is one of the oldest phenomena in human history, profoundly shaping the ways of life, beliefs, and cultural memory of communities. Throughout history, wars, economic pressures, natural disasters, and political oppression have triggered migration, offering individuals opportunities to reconstruct their identities in new contexts.

Accordingly, migration should be understood not only as physical relocation but also as a process through which societies transmit their cultural values, rituals, and collective identities to new geographies.

Human mobility produces not only economic and political consequences but also creates conditions for individuals and communities to redefine themselves, preserving or transforming their cultural codes. In this regard, migration emerges as one of the most important carriers of cultural continuity through rituals.

In Turkish culture, rites of passage – centered on birth, marriage, and death – serve as fundamental practices that integrate the individual into the social order. This study examines the rites of passage of Balkan and Azerbaijani Turks from a comparative perspective and evaluates the impact of migration on these practices. The theoretical framework draws on Van Gennep's rites de passage approach, Durkheim's concept of collective consciousness, and Turner's theory of liminality. These frameworks facilitate an understanding of the role of rituals in social integration, identity formation, and cultural continuity.

The study finds that in both Balkan and Azerbaijani Turkish communities, birth rituals such as “kirklama” and protection against albastı and the evil eye; marriage rituals including bride selection, engagement, wedding preparations, henna night, and bride reception; and death rituals such as charitable meals, Mevlit, and ceremonies held on the third, seventh, and fortieth days all reflect shared cultural codes. Although migration does not allow for the exact preservation of all ritual elements, it ensures the continuity of their core functions. Some elements have disappeared, while others have blended with local cultures; nevertheless, social solidarity, cultural belonging, and identity consciousness have been strongly maintained.

Keywords: Balkans, Azerbaijan, migration, culture, rites of passage

Article history: received – 22.04.2026; accepted – 05.05.2026

Giriş / Introduction

Göç, yalnızca mekânsal bir yer dəyişirmə olgusu deyil, aynı zamanda kültürel bellek, kimlik inşası ve toplumsal pratiklerin aktarımını belirleyen çok boyutlu bir süreçtir. Türk kültür tarihi incelendiğinde, farklı dönemlerde yaşanan göç hareketlerinin yalnızca demografik yapıyı değil, toplumsal kurumları, inanç sistemlerini ve ritüelistik pratikleri de şekillendirdiği görülmektedir. Özellikle geçiş ritüelleri olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm çevresinde oluşan toplumsal törenler, göç eden toplulukların kültürel sürekliliğini sağlamada merkezi bir işlev üstlenmiştir.

Arnold Van Gennep'in (1960) ortaya koyduğu *rites de passage* kavramı, bireyin yaşamındaki kritik eşiklerde gerçekleştirilen bu tür törenlerin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını açıklamaktadır. Bu bağlamda geçiş ritüelleri, bireyin yalnızca biyolojik evrelerini değil, aynı zamanda toplumsal konumunu da dönüştüren sembolik süreçler olarak işlev görmektedir. Emile Durkheim'in (2011) ritüelleri “kolektif bilinci pekiştiren uygulamalar” olarak değerlendirmesi ve Victor Turner'in (1969) ritüellerdeki liminalite aşamasına yaptığı vurgu, bu pratiklerin toplumsal bütünleşme açısından önemini ortaya koymaktadır.

Balkanlar ve Azerbaycan, Türk dünyasının iki önemli kültürel coğrafyası olarak, tarihsel süreçte farklı göç hareketlerine sahne olmuştur. Balkan Türkleri, Osmanlı sonrası dönemde göçlerle Anadolu ve Trakya'ya yönelmiş; Azerbaycan Türkleri ise hem tarihsel göç dalgalarının hem de Sovyet sonrası sosyo-politik dönüşümlerin etkisiyle kimliklerini yeniden üretmişlerdir. Her iki coğrafyada da geçiş ritüellerinin korunarak sürdürülmesi, göçün kültürel süreklilikteki işlevini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'dan Balkanlara Türk kültürlerinde gözlemlenen geçiş ritüellerini karşılaştırmalı olarak incelemek ve göçün bu pratikler üzerindeki dönüştürücü etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, doğum, evlenme ve ölüm etrafında şekillenen ritüelistik uygulamalara odaklanmakta; göçün, bu ritüellerin bazı yönlerini zayıflatırken bazılarını güçlendirdiğini ortaya

koymayı hedeflemektedir. Böylelikle ritüellerin, göç bağlamında kültürel belleği taşıyan ve toplumsal dayanışmayı pekiştiren işlevsel bir araç olduğu savunulmaktadır.

Kuramsal Çerçeve / Main part

Geçiş ritüellerinin toplumsal ve kültürel işlevlerini anlamlandırmak için çeşitli kuramsal yaklaşımlardan yararlanmak mümkündür. Bu yaklaşımlar, ritüellerin yalnızca bireysel deneyimleri değil, aynı zamanda kolektif kimliği de inşa eden süreçler olduğunu ortaya koymaktadır.

Arnold Van Gennep'in (1960) *rites de passage* kuramı, bireyin yaşamında doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm gibi kritik eşiklerde gerçekleşen ritüelleri üç aşamalı bir süreç olarak ele alır: ayrılma (*séparation*), geçiş (*transition/liminalite*) ve yeniden katılma (*incorporation*). Bu yaklaşım, geçiş ritüellerinin bireyin toplumsal konumunu dönüştüren evrensel bir yapı sergilediğini vurgulamaktadır.

Émile Durkheim (2011), ritüelleri toplumsal dayanışmanın en güçlü tezahürleri olarak değerlendirmiştir. Ona göre ritüeller, bireyleri ortak değerler etrafında bir araya getirir ve kolektif bilinci pekiştirir. Bu bakış açısı, göç sürecinde ritüellerin kimlik koruyucu işlevini anlamak açısından önemlidir.

Victor Turner (1969) ise Van Gennep'in yaklaşımını geliştirerek *liminalite* kavramını ön plana çıkarmıştır. Turner'a göre, ritüellerin geçiş aşamasında birey, "eski kimliğinden sıyrılmış" fakat "yeni kimliğine henüz kavuşmamış" bir durumdadır. Bu belirsizlik hali, toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için fırsat yaratır. Göç sürecinde ritüellerin bu liminal işlevi, bireylerin hem kendi topluluklarıyla bağlarını korumalarına hem de yeni çevreye uyum sağlamalarına imkân tanımaktadır.

Folklor ve kültürel antropoloji literatüründe ise ritüeller, göç bağlamında kültürel belleğin korunmasının en önemli araçlarından biri olarak ele alınmaktadır. Ali Şimşek (2001), Serdar Ünal (2008), M. Kürşad İmren (2009), Nazif Bozkurt (2013), Sümeyye Yıldız (2019), Oğuzhan Özmen (2020) ve Birtan Bozlu (2024) gibi araştırmacılar, göçmen toplulukların ritüelleri aracılığıyla kimliklerini ve geleneksel değerlerini yeni coğrafyalara taşıdığını vurgulamaktadır. Bu yönüyle ritüeller, göç eden topluluklar için hem "kültürel süreklilik" hem de "uyum" aracı işlevi görmektedir.

Sonuç olarak, Van Gennep'in geçiş aşamaları, Durkheim'ın kolektif bilinç yaklaşımı ve Turner'ın liminalite kavramı, göç bağlamında ritüellerin işlevlerini kavramada temel kuramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu kuramsal zemin üzerinden Balkan ve Azerbaycan kültürlerinde gözlemlenen doğum, evlenme ve ölüm ritüelleri değerlendirilecektir.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde kurgulanmıştır. Araştırmanın temel amacı, Balkan ve Azerbaycan Türklerinin geçiş ritüellerini karşılaştırmalı olarak incelemek ve göçün bu pratikler üzerindeki dönüştürücü etkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmada öncelikle literatür taraması yöntemi kullanılmış; antropoloji, sosyoloji, halkbilimi ve tarih alanlarında yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Van Gennep, Durkheim ve Turner'ın ritüel teorileri başta olmak üzere, göç ve kültürel süreklilik konularında ortaya konulan kuramsal yaklaşımlar analiz edilmiştir. Ayrıca Balkan ve Azerbaycan kültürüne ilişkin saha çalışmaları, halkbilimi derlemeleri, makaleler ve monografiler taranarak ritüellerin uygulama biçimleri karşılaştırılmıştır.

Veri kaynakları, ikincil verilerden oluşmaktadır. Arşiv belgeleri, etnografik çalışmalar, alan araştırmalarından elde edilmiş gözlem notları ve akademik yayınlar üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Ritüeller, üç temel başlık altında (doğum, evlilik ve ölüm) sınıflandırılmış; her iki kültürdeki ortaklıklar ve farklılıklar karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilmiştir. Bu yöntem doğrultusunda elde edilen bulgular, göçün ritüeller üzerindeki etkisini hem kültürel süreklilik hem de kültürel değişim bağlamında değerlendirmeyi mümkün kılmıştır.

Azerbaycan'dan Balkanlara Türk Kültüründe Geçiş Ritüelleri

Ritüeller, toplulukların kültürel değerlerini, normlarını ve inançlarını nesiller boyunca aktarmalarını sağlayan sembolik uygulamalardır. Geçiş ritüelleri ise bireyin toplumsal ve yaşam

döngüsü içerisindeki bir evreden diğerine geçişini simgeleyen ve bu süreci toplumsal olarak tanınmasını sağlayan ritüelleri ifade eder. Türk kültürünün farklı coğrafyalardaki yansımaları, göçün etkisiyle çeşitlilik kazanmakla birlikte, temel ritüelistik kodların korunduğu görülmektedir. Balkan ve Azerbaycan Türkleri, farklı tarihsel ve sosyo-politik koşullar altında yaşamlarına rağmen doğum, evlenme ve ölüm çevresinde şekillenen ritüellerde önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu bölümde, söz konusu ritüeller karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Doğum Ritüelleri

Doğum, insan yaşamının en önemli dönüm noktalarından biri olarak, yalnızca biyolojik bir olay değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgudur. Toplumların tarihsel belleğinde doğum, yeni bir bireyin dünyaya gelişi kadar, o bireyin ait olduğu toplulukla bütünleşmesinin de başlangıcıdır. Bu nedenle doğum ritüelleri, doğan çocuğun korunması, sağlıklı bir şekilde büyümesi ve toplumsal düzenin devamı açısından özel bir anlam taşır. Türk halk kültüründe doğumla ilgili uygulamalar, hem kadim inançların hem de dini kabullerin izlerini barındırarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Nazar, bereket, temizlik ve kutsallık gibi kavramların etrafında şekillenen bu ritüeller, yalnızca bireysel deneyimi değil, aynı zamanda kolektif kimliğin ve dayanışmanın da bir göstergesi olarak değerlendirilir.

Azerbaycan'dan Balkanlara uzanan Türk halk kültüründe doğum ritüelleri, genellikle üç ana başlık altında incelenmektedir: doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası. Doğum öncesi dönemde kısırlığın giderilmesine yönelik uygulamalar, aşırme ile ilgili inanışlar, bebeğin cinsiyetinin belirlenmesine dair pratikler ile gebe kadının uyması gereken kaçınmalar ve yasaklar öne çıkmaktadır. Doğum anında ise doğuma hazırlık süreçleri, çeşitli duaların okunması ve "alkarısı" olarak bilinen zararlı varlıklardan korunmaya yönelik ritüeller dikkat çekmektedir. Doğum sonrasında ise çocuk ve anne ile bağlantılı olarak plasentanın (çift) gömülmesi veya saklanması, göbek bağının bastırılması, çocuğa kurban kesilmesi, isim verilmesi, kırk gün boyunca anne ve bebeğin korunması, nazardan sakınma pratikleri (Memmedova, 2024e: 645-665; İmren, 2008: 14-23; Yeşil, 2014), "kırk basma" ve "kırklama" ritüelleri ile yine alkarısından korunmaya yönelik gelenekler (Memmedova&Mirzeyeva, 2023; Memmedova, 2024a; 2025c) sürdürülmektedir. Böylece doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasında hem anne hem de çocukla ilgili çeşitli ritüelistik uygulamalar gerçekleştirilerek toplumsal belleğin devamlılığı sağlanmaktadır.

Balkan Türkleri arasında doğum sonrası döneme ilişkin uygulamalar, hem anne hem de bebeğin korunmasına yönelik pratiklerle şekillenir. Loğusa kadının kırklama ritüeli, kırk gün boyunca nazardan, ağırlıktan, alkarısından korunması, bu süreçte yalnız bırakılmaması ve özel dualarla desteklenmesi en yaygın uygulamalardandır (Memmedova, 2024e: 655-656). Ayrıca bebeğin kırkı çıktığında yapılan özel törenlerde suya kırk taş veya kırk buğday tanesi atılması gibi sembolik pratikler görülür (Memmedova, 2024e: 659; Perlin, 2021: 766-767).

Azerbaycan kültüründe de benzer uygulamalar mevcuttur. Bebeğin "kırk çıkarma", "kırk dökme" adı verilen ritüeli, annenin kırk gün boyunca korunması, nazarlıkların kullanılması ve dini dualarla desteklenmesi şeklinde gerçekleştirilir. Bunun yanında doğum sonrasında aile büyüklerinin bebeğe isim koyması, toplumsal belleğin aktarımı açısından önem taşır (Memmedova, 2021a; 2021b; 2021c; 2023a, 2023b; 2023c; 2023ç; 2023d; 2023e; 2023f; 2024b; 2024e; 2025b). Balkan ve Azerbaycan Türklerindeki bu benzerlikler, doğum etrafında şekillenen ritüellerin göç yoluyla taşınan ortak kültürel kodlara dayandığını göstermektedir.

Azerbaycan ve Balkan kültürlerinde doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasında uygulanan ritüelistik pratiklerin büyük ölçüde benzerlik taşıdığı görülmektedir. Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesine yönelik inanışlardan aşırme döneminde gösterilen hassasiyetlere, kadına yönelik çeşitli yasaklardan albastı ve cin gibi varlıklardan korunma yöntemlerine, nazara karşı gerçekleştirilen uygulamalardan kırklama ve göbek bağına ilişkin ritüellere kadar pek çok unsur ortak özellikler sergilemektedir. Bununla birlikte, bu ritüellerdeki farklılıklar ise bölgesel koşullara ve yerel

kültürel dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla, söz konusu benzerlikler ve farklılıklar, Türk halk kültürünün hem zengin çeşitliliğini hem de bütüncül yapısını ortaya koymaktadır.

Evlilik Ritüelleri

Evlilik, bireysel bir tercih olmanın ötesinde, toplumsal düzenin ve kültürel sürekliliğin en önemli kurumsal yapı taşlarından biridir. Bu nedenle evlilik etrafında şekillenen ritüeller, yalnızca iki bireyin bir araya gelişini değil, aynı zamanda aileler, akrabalar ve hatta toplumlar arası ilişkilerin düzenlenmesini de temsil eder. Türk halk kültüründe evlilik ritüelleri; söz, nişan, düğün ve düğün sonrası uygulamalar gibi aşamalardan oluşur ve bu süreç, sembolik anlamlarla yüklü pek çok geleneksel pratikle desteklenir (Memmedova, 2024d; Mirzeyeva, 2023). Kına gecesi, gelin alma, takı merasimi, düğün oyunları ve çeşitli eğlenceler hem kutlama niteliği taşır hem de kültürel belleğin yaşatılmasına hizmet eder (Memmedova, 2014a; 2014b; 2017; 2022). Bu bağlamda evlilik ritüelleri, bir yandan bireylerin yeni bir yaşam kurmalarına aracılık ederken, diğer yandan toplumsal dayanışmanın, aidiyetin ve kültürel kimliğin pekiştirilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir.

Evlilik, Türk kültüründe yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda aileler arasında toplumsal bir sözleşme niteliği taşımaktadır. Balkan coğrafyasında kız beğenme, kız isteme, söz kesme, başlık parası, nişan merasimi, düğün hazırlıkları, kına gecesi, bey tıraşı, gelin süslenmesi, gelin alma, çeyiz sergileme ve düğün şölenleri gibi uygulamalar, evlilik ritüellerinin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Şimşek, 2001: 16-26). Özellikle kına gecesi sırasında icra edilen türküler, dualar ve sembolik oyunlar, gelinin baba evinden ayrılışını dramatik bir biçimde temsil ederek ritüelin duygusal ve toplumsal boyutunu güçlendirmektedir. Azerbaycan'da ise benzer biçimde kız beğenme, elçilik (kız isteme), nişan, toy (düğün) hazırlıkları, cehiz (çeyiz) gösterilmesi, kına gecesi, düğün ve gelin aparma, duvakkapma, ayakaçtı vb. ritüeller yaygındır (Memmedova, 2024d; 2025e). Bu ritüellerde de müzik, oyun ve toplumsal katılım ön plandadır. Kına gecesi, gelinin baba evinden ayrılışının sembolik ifadesi olup, kızın yeni aileye katılımını temsil eder. Her iki coğrafyada da evlilik, yalnızca bireyin değil, iki ailenin ve dolaylı olarak toplulukların kaynaşmasını sağlayan bir kurumdur.

Balkan coğrafyasında yaşayan Türk toplulukları ile Azerbaycan kültüründe evlilik ritüelleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak zaman içerisinde her iki kültürde de çeşitli dönüşümler yaşanmıştır. Geçmişte üç ya da yedi gün süren düğün merasimleri günümüzde genellikle bir veya iki günle sınırlı kalmaktadır (KK-9). Azerbaycan'da başlık parası uygulamasına rastlanmamakla birlikte, bazı bölgelerde damat ailesine ihtiyaç listesi verilmesi ve damadın annesine ödenen süt parasının gelinin çeyiz masrafları için kullanılması yaygındır (KK-5; KK-18). Ayrıca oğlan tarafından evin temin edilmesi beklenirken, kız tarafı evin içini döşemekle yükümlü tutulmaktadır (KK-1). Maddi durumu elveren aileler kızlarına mobilya, beyaz eşya, mutfak gereçleri ve diğer ev eşyalarını sağlayarak kapsamlı bir çeyiz hazırlarken, ekonomik imkânları sınırlı olan aileler gücü yettiği ölçüde katkıda bulunmakta; eksik kalan kısımlar oğlan tarafınca tamamlanmaktadır (KK15; KK-16). İslâmî bir zorunluluk olan mehir ise, erkeğin kadına maddi imkânları ölçüsünde genellikle altın takı biçiminde sunduğu bir güvence niteliği taşımaktadır (KK-19). Buna karşılık Balkan göçmenlerinde ve Anadolu coğrafyasında başlık parasının yanı sıra süt parasının da talep edildiği görülmektedir (Şimşek, 2001: 20). Günümüzde ise hem Azerbaycan'da hem de Balkan Türkleri arasında mehirin altın dışında nakit para (ev veya ev yapmak için toprak alınması), ziynet eşyası veya farklı maddi değerler biçiminde verildiği de gözlemlenmektedir (KK-11; KK-13). Bununla birlikte, düğünlerin vazgeçilmez bir unsuru olarak gelinin en önemli ziyneti kabul edilen altın takıların takım hâlinde takılması geleneği her iki kültürde de günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Sonuç olarak, Balkan Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin evlilik ritüelleri arasındaki benzerlikler, ortak tarihsel köklerin ve kültürel etkileşimin güçlü bir göstergesidir. Kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi ve düğün oyunları gibi temel ritüel unsurların büyük ölçüde örtüşmesi, Türk dünyasının farklı coğrafyalarda da olsa aynı kültürel kodları yaşattığını ortaya koymaktadır. Özellikle

göç hareketleri, yalnızca nüfus dəyişimlərini deyil, aynı zamanda kültürel alışverişi de beraberinde getirmiş; bu süreçte Balkan ve Azərbaycan Türkleri arasında toplumsal hafızayı besleyen ortak ritüel unsurlar canlı tutulmuşdur. Dolayısıyla göç, hem ritüellerin korunmasında hem de kültürlerarası aktarımda belirleyici bir rol oynamış, evlilik merasimleri Türk kimliğinin sürekliliğini sağlayan en güçlü alanlardan biri olmuştur.

Ölüm Ritüelleri

Ölüm, insan yaşamının kaçınılmaz sonu olmakla birlikte, toplumsal ve kültürel düzlemde yalnızca bireyin dünyadan ayrılışı deyil, aynı zamanda bir topluluğun manevi hafızasında derin izler bırakan bir geçiş süreci olarak değerlendirilir. Bu nedenle ölüm etrafında şekillenen ritüeller, hem ölen kişinin ruhunun huzura kavuşması hem de geride kalanların yas sürecini anlamlandırması açısından özel bir işlev üstlenir. Türk halk kültüründe ölüm ritüelleri; dini inançlar, kadim gelenekler ve toplumsal dayanışma biçimlerinin bir bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır. Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, defin işlemleri, yas törenleri ve anma pratikleri, hem bireyin öteki dünyaya yolculuğunun düzenli bir şekilde gerçekleşmesini hem de toplumsal düzenin ve birlik duygusunun korunmasını sağlar. Bu yönüyle ölüm ritüelleri, yalnızca bir ayrılışın ifadesi deyil, aynı zamanda toplumsal kimliğin sürekliliğini sağlayan kültürel kodların da taşıyıcısıdır.

Ölüm, geçiş ritüelleri içerisinde en kapsamlı toplumsal katılımın gözlendiği alandır. Balkan Türklerinde cenaze törenleri, mevlit okutma, Kuran tilaveti, ölü için yemek verilmesi ve yas tutma pratikleriyle zenginleşir. Ölünün ardından düzenlenen toplu yemekler, hem ölenin ruhuna dua edilmesini hem de toplumsal dayanışmanın pekişmesini sağlar. Azərbaycan kültüründe de benzer biçimde ölü için ihsan yemeği verilmesi, üçü, yedisi, kırkı günü yapılan merasim törenleri dikkat çeker. Bu ritüeller, yalnızca dini bir görev deyil, aynı zamanda topluluk üyelerinin bir araya gelerek dayanışmayı yeniden üretmelerine hizmet eder. Balkan ve Azərbaycan Türkleri arasındaki bu benzerlik, ölüm ritüellerinin göç bağlamında en güçlü biçimde korunan pratiklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Hem Balkan hem de Azərbaycan Türklerinde ölüm ritüelleri, ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrasında yönelik uygulamalardan oluşmaktadır. Bazı yaşlıların kendilerine kefen parası ayırmaları, mezar yeri satın almaları, yakınlarına nasihatlerde bulunmaları ve mal varlıklarını paylaşmaları yaygın gelenekler arasında yer almaktadır. Ayrıca belirli hastalıkların, görülen rüyaların ve yaşanan bazı olayların yaklaşan ölümün habercisi olarak yorumlandığı da görülmektedir (KK-12; KK-17; KK-20; Şimşek, 2001: 28-29). Ölüm anında ise ölünün başında Kuran okunması, duaların edilmesi, ruhun rahatlatılmasına yönelik uygulamalar yapılması dikkat çekmektedir (KK-9; KK-10; KK-14; Şimşek, 2001: 29). Ölüm sonrasında ise ölünün çenesinin bağlanması, gözlerinin ve ağzının kapatılması, elleri erkekse yana, kadınsa göğsünün üzerine bırakılması ve ayaklarının düzeltilmesi, kibleye doğru uzatılması, karnı şişmesin diye karnının üzerine makas gibi demir eşyaların konulması ve parmağında yüzük varsa çıkarılması gibi ritüeller de yaygındır (KK-2; KK-3; KK-4; Şimşek, 2001: 29). Aynı zamanda ölüm sonrasında ölünün yıkanması, cenaze namazının kılınması, tabutla taşınarak kefenlenmiş halde toprağa defnedilmesi ve ardından yas merasimlerinin düzenlenmesi, her iki kültürde ortak olarak sürdürülen uygulamalardır (KK-6; KK-7; KK-8; Şimşek, 2001: 30-32).

Ölüm sonrası süreçte konu komşu, akrabalar ve tanıdıklar taziye ziyaretlerinde bulunur. İlk üç gün, ölünün ardından en ağır dönem olarak kabul edilir ve bu süreçte taziye evine gelenlere yemek ikram edilir. Ardından ölünün ruhu için yedinci, yirminci, otuz yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günlerde mevlit okunması ve Kur'an tilaveti gerçekleştirilir. Balkan Türklerinde ayrıca üçüncü ay, yüzüncü gün ve altıncı ayda da mevlit ve Kuran okunması geleneği mevcuttur (Şimşek, 2001: 34). Azərbaycan Türklerinde ise geçmişte, kırkı çıkıncaya kadar komşu ve akrabaların yas evini yalnız bırakmaması yaygın bir gelenektir (KK-15). Özellikle ilk günlerde komşular, ev sahiplerinin ve uzaktan gelen misafirlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yemek getirir, ev sahipleri ise ikramlarda bulunurdu (KK-4). Günümüzde ise bu uygulamalar değişime uğramış; daha çok belirli günlerde toplanılarak yemek ve çay ikramı eşliğinde anma merasimleri düzenlenir hâle gelmiştir. Yas merasimlerinde dini

sohbetlerin yapıldığı, ağıt ve mersiyelelerin okunduğu, ayrıca Kur'an tilavetinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Ölen kişiye ve yakınlarına Fatiha ve İhlâs sûresi okunarak ruhları için bağışta bulunulmaktadır (Mirzeyeva, 2024).

Sonuç olarak, Balkan Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin ölüm ritüellerinde görülen benzerlikler, ortak kültürel ve inançsal köklerin bir yansımasıdır. Ölüm sonrası ruhun huzura kavuşması için yapılan dualar, mevlitler, yemek dağıtma, kırkıncı gün ve elli ikinci gün anmaları gibi uygulamalar, farklı coğrafyalarda yaşansa da aynı dini ve toplumsal değerlerin izlerini taşımaktadır. Göç hareketleri bu ritüel benzerliklerinin korunmasında önemli bir rol oynamış; farklı bölgelerdeki Türk toplulukları arasında inanç ve uygulama alışverişini mümkün kılmıştır. Böylece ölüm ritüelleri, yalnızca bireysel bir vedalaşma süreci değil, aynı zamanda kültürel kimliğin yaşatıldığı ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir alan olmuştur.

Göç ve Dönüşüm

Balkan adı, “sarp ve dağlık arazi” anlamına gelen Türkçe bir kelimedir (Öztuna, 1977: 17). Türklerin Balkanlara ilk göçü, 374 yılında Balamir yönetimindeki Hunların Volga'yı geçerek bölgeye ilerlemesiyle başlamış; ardından Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler, Kıpçaklar ve Uzlar gibi birçok Türk boyu aynı güzergâhı takip etmiştir (Kafesoğlu, 1991: 69). Osmanlı döneminde ise fetihlerin ardından Anadolu'dan Türkmenler bölgeye yerleştirilmiş, Balkanlar beş yüzyıl boyunca Türk-İslam medeniyetinin önemli bir merkezi haline gelmiştir (Akgündüz & Öztürk, 1999: 43). Ancak Osmanlı'nın zayıflamasıyla Balkanlar Türkler açısından istikrarsız bir coğrafyaya dönüşmüş; 18. yüzyıl sonlarından itibaren Rusya ve diğer Avrupa devletlerinin politikaları sonucunda büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında meydana gelen “Doksanüç Muhacerati”, Balkan Türklerinin Anadolu'ya yönelişinde en dramatik kırılmalardan biri olmuştur (Şimşek, 2001: 2; Şimşir, 1968: 198).

Türklerin Balkanlardaki varlığını en çok tehdit eden gelişmelerin başında I. ve II. Balkan Savaşları gelir. Bu savaşlar sırasında Sırp, Karadağlılar, Bulgarlar ve Yunanlıların uyguladığı zulümler, Türk ve Müslüman halkı Anadolu'ya göçe zorlamıştır. Ekonomik sebepler, din değiştirme baskıları, camilerin kiliseye çevrilmesi, köylerin yakılıp yıkılması gibi uygulamalar göçleri hızlandırmıştır. 1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan büyük göç dalgaları, Balkan Savaşları sonrasında daha da artmış; Türkler 1950'lere kadar yoğun şekilde Anadolu'ya göç etmiştir. 1980'lerde ise Bulgaristan'daki komünist rejim baskıları yeni göç hareketlerine yol açmıştır (Şimşek, 2001: 3-5).

Bu zorunlu göç hareketleri, sadece demografik yapıyı değil, aynı zamanda kültürel yaşamın bütün unsurlarını da etkilemiştir. Balkanlardan Anadolu'ya taşınan Türk toplulukları, geldikleri yeni mekânlarda sadece varlıklarını sürdürmekle kalmamış, aynı zamanda beraberlerinde getirdikleri geleneksel ritüelleri de yaşatmışlardır. Böylece göç, ritüel pratiklerin hem korunmasına hem de yeni çevreye uyum sağlayacak biçimde dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Türk kültüründe göç yalnızca mekânsal bir hareketlilik değil, aynı zamanda kültürel bellek ve kimlik aktarımının bir aracıdır. Bu nedenle geçiş ritüelleri, göç eden toplulukların yeni coğrafyalara taşınırken kimliklerini koruma ve yeniden üretme çabalarının en görünür alanlarından birini oluşturur.

Balkan Türklerinin göç deneyimleri, ritüelistik pratiklerin korunmasının yanı sıra, bulundukları yeni çevrelerde dönüşüme uğramasıyla da dikkat çeker. Anadolu ve Trakya'ya yerleşen Balkan göçmenleri, doğum, evlenme ve ölüm etrafında şekillenen ritüelleri sürdürmüş; ancak bu ritüellere yerel unsurlar da eklenmiştir. Örneğin, Balkanlarda yaygın olan kına gecesi uygulamaları, Anadolu'daki yerel müzik ve halk oyunları ile birleşerek yeni bir form kazanmıştır. Bu durum, ritüellerin göç bağlamında sabit kalmadığını, kültürlerarası etkileşimle yeniden şekillendiğini göstermektedir (Ersoy, 2009).

Azerbaycan Türklerinin göç deneyimleri ise daha çok siyasal ve sosyo-ekonomik koşullarla bağlantılıdır. Sovyet dönemi ve sonrasındaki göç hareketleri, ritüelistik pratiklerin bir kısmını

zayıflatırken, bir kısmını daha da güçlendirmiştir. Özellikle ölüm ritüelleri, toplumsal dayanışmayı pekiştiren yapısıyla güçlü biçimde korunmuştur. Buna karşın, kentleşme ve modernleşme süreci evlilik ritüellerinde sadeleşmeye yol açmıştır. Bu değişim, ritüellerin temel işlevlerinin (dayanışma, kimlik koruma, toplumsal aidiyet) sürdüğünü, ancak biçimlerinin dönüşebildiğini ortaya koymaktadır.

Göç bağlamında ritüellerin dönüşümünü açıklamak için iki temel olgudan söz etmek mümkündür:

Kayıp (kaybolma): Göç eden topluluklar, yeni çevrelerde bazı ritüel unsurlarını uygulama imkânı bulamayabilir. Örneğin, Balkan Türklerinde bazı yerel türkü ve manilerin zamanla unutulması bu kayıp sürecine örnektir.

Uyum ve sentez: Göç sürecinde ritüeller, yerel kültürlerin unsurlarıyla harmanlanarak yeni formlar kazanır. Azerbaycan Türklerinde şehirleşme ile birlikte geleneksel kına gecesi ritüellerinin modern düğün salonlarında farklı bir biçimde sürdürülmesi, bu sentezin göstergesidir. Hem Balkan, hem de Azerbaycan Türklerinde düğünler geleneksel olarak köylerde evlerin bahçelerinde yapılırken, modern dönemde bu gelenek büyük ölçüde değişmiş ve düğünler şehirlerdeki salonlarda yapılmayı tercih edilmiştir.

Sonuç olarak göç, ritüellerin birebir aktarımına her zaman izin vermez; fakat onların özünü ve toplumsal işlevini korumaya yönelik güçlü bir zemin oluşturur. Balkan ve Azerbaycan Türklerinin ritüelistik sürekliliği, göçün kültürel mirasın taşıyıcı işlevini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç / Conclusion

Göç, Türk dünyasının tarihsel ve kültürel oluşumunda en belirleyici faktörlerden biridir. Balkanlar ve Azerbaycan örnekleri, göçün yalnızca demografik bir hareketlilik olmadığını, aynı zamanda kültürel bellek, toplumsal kimlik ve ritüelistik pratiklerin aktarımında kurucu bir rol oynadığını göstermektedir.

Doğum, evlilik ve ölüm etrafında şekillenen geçiş ritüelleri, her iki coğrafyada da toplumsal dayanışmayı güçlendiren, bireyi topluluğa yeniden dâhil eden ve kimliği pekiştiren işlevler üstlenmiştir. Loğusalık dönemi ve bebeğin “kırkı çıkarma” törenleri, evlilikte elçilik / kız isteme ve kına gecesi, ölümden ihsan yemeği (aş/pilav) ve kırkıncı gün merasimleri gibi uygulamalar; göçlere rağmen ortak kültürel kodların korunduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte göç, ritüellerin birebir korunmasını her zaman mümkün kılmamış; bazı unsurların kaybolmasına, bazılarının ise yerel kültürlerle harmanlanarak dönüşmesine yol açmıştır. Yine de ritüellerin özünde bulunan toplumsal dayanışma, kimlik koruma ve aidiyet pekiştirme işlevleri değişmeden devam etmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, göçün kültürel pratikler üzerinde çift yönlü bir etki yarattığını göstermektedir. Bir yandan göç, ritüellerin kimi unsurlarını zayıflatırken, diğer yandan kimlik ve aidiyetin korunması amacıyla bazı pratiklerin daha da güçlenmesine yol açmaktadır. Özellikle ölüm ritüelleri, toplumsal dayanışma işlevi nedeniyle en güçlü biçimde korunan pratiklerdir. Buna karşılık modernleşme ve kentleşme, evlilik ritüellerinde sadeleşmeye ve biçimsel dönüşümlere yol açmaktadır.

Ayrıca, Balkan ve Azerbaycan Türklerinin ritüellerinde gözlenen benzerlikler, Türk dünyasında kültürel aidiyetin göç yoluyla taşındığını ortaya koyarken; farklılıklar, göç edilen coğrafyaların sosyo-kültürel etkilerini yansıtmaktadır. Bu durum, ritüellerin hem kültürel sürekliliğin hem de kültürel değişimin önemli göstergeleri olduğunu teyit etmektedir.

Geçiş ritüellerinin göç bağlamında incelenmesi, yalnızca folklorik bir yaklaşım sınırlı kalmamalı; sosyoloji, antropoloji, tarih ve kültürel çalışmalar perspektifleriyle de ele alınmalıdır.

Balkan ve Azerbaycan Türklerinin ritüelleri üzerine karşılaştırmalı saha araştırmaları artırılmalı; özellikle sözlü kültür ürünleri (mani, türkü, masal) ile ritüel pratiklerin ilişkisi detaylı olarak incelenmelidir.

Modernləşmə, kentləşmə və diasporalaşma süreçlərinin ritüeller üzerindeki etkileri, yeni kuşakların kültürel aidiyet algısıyla birlikte ele alınmalıdır.

Ortak Türk kimliğinin ritüeller üzerinden güçlendirilmesi için akademik projeler, kültürel değişim programları ve halkbilim çalışmaları teşvik edilmelidir.

Balkanlar ve Azerbaycan'daki ritüelistik uygulamalar, yalnızca akademik düzeyde değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına yönelik politikalarla da desteklenmelidir.

Sonuç olarak, Balkan ve Azerbaycan Türklerinin geçiş ritüelleri, göçün kültürel sürekliliğe olan etkisini somutlaştırmakta; tartışma ve öneriler ise bu alanda yapılacak yeni çalışmalar için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır.

Kaynakça / References

- Akgündüz A. & Öztürk S. (1999). Bilinmeyen Osmanlı tarihi. İstanbul.
- Bozlu B. (2024). Balkan göçmenlerinde kent kimliği, aidiyet ve kentleşme süreçleri: Buca örneği [Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Bozkurt N. (2013). Göçmen kimliği bağlamında kişilerarası iletişim dinamiklerinin incelenmesi: Türkiye'deki Balkan göçmenleri üzerine bir araştırma [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Durkheim É. (2011). Dini hayatın ilkel biçimleri (Ö. Ozankaya, Çev.). Ankara: Doğu Batı. (Orijinal eser 1912'de yayımlanmıştır)
- Ersoy R. (2009). Göç ve halk kültürü. Ankara: Grafiker
- İmren M.K. (2009). Kütahya'da yaşayan Balkan göçmenlerinin halk inanışlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Kafesoğlu İ. (1991). Türk milli kültürü. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Memmedova M. (2014a). Azərbaycan folklorunda oyun və tamaşalar. Bakı: Elm və Təhsil
- Memmedova M. (2014b). Azerbaijan ve Anadolu'da toy merasimi oyun ve tamaşaları. Journal of Qafqaz University-Philology and Pedagogy, 2(1), Bakı: 23-33
- Memmedova M. (2017). Azerbaijan ve Anadolu kına gecesi. Motif Akademi Halkbilim Dergisi, 10(19), 149-159
- Memmedova M. (2022). Azerbaijan ve Anadolu folklorunda xına gecəsi merasimi. Azərbaycan Şifahi Xalq Ədəbiyyatına Dair Tədqiqatlar, 1(58), Bakı: Elm və Təhsil, 106-118
- Memmedova M. (2021a). Qarabağ folklorunda doğum ritualları və inancları. Ziya Işığında Ramazan Gafarlı 70. Beynəlxalq İctimai və Mədəni Elmlər Konfransı (s.465-471). www.izdas.org/ramazan-gafarli-kongresi
- Memmedova M. (2021b). Kitabı-Dede Korkut'ta inisiyasiya merasimi ritualları ve adet-eneneleri. 4. Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi. Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü <https://www.scienceazerbaijan.org/kutuphane>
- Memmedova M. (2021c). Beliefs about initiation rituals in Karabagh. International Congress of Modern Studies in Social and Human Sciences (Book II, s. 298-307). www.karabaghconference.com
- Memmedova M. (2023a). Azerbaijan ve Anadolu'da kırklama ritüelleri. Azerbaijan International Congress of Scientific Research. Sheki: 102-113
- Memmedova M. (2023b). Azerbaijan ve Anadolu folklorunda nazardan korunmak için yapılan uygulama ve ritüeller. 5th International Bahtiyar Bahabzade Turkish World History, Culture and Literature Congress. Sheki: 207-216
- Memmedova M. (2023c). Nahçıvan ve Kars folklorunda doğum ritüelleri ve inançları. II. Uluslararası Türkiyat Kongresi. Türk Dil Kurumu Yayınları, 434-450

- Məmmədova M. (2023ç). Azərbaycan və Anadolu folklorunda nəzərdən qorunmaq üçün icra edilən üsul və rituallar. Dede Qorqud Elmi-Edebi Toplu, 3(82), 133-144
- Memmedova M. (2023d). Doğum ritualları və inancları Güney Azərbaycan folklor metnleri kontekstində. Folklor və mənəvi bütövlük: Güney Azərbaycanın folklor irisi mövzusunda Respublika Elmi Konfransı Materialları. Bakı: Elm və Təhsil, 129-149
- Məmmədova M. (2023e). Azərbaycan və Anadolu folklorunda doğum sonrası çocuklar için yapılan ritüeller. Əlyazma Kitabı Azərbaycan-Türkiyə Elmi-Mədəni Əlaqələr Kontekstində Beynəlxalq Elmi-Nəzəri Konfransı Materialları. Bakı: 318-324
- Memmedova M. (2023f). Azərbaycan və Anadolu folklorunda çocuğu nazar, hal ve çileden korumak için yapılan yöntem ve ritüeller. 10. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Kazan/Tataristan: 259-271
- Memmedova M. (2024a). Azərbaycan və Anadolu folklorunda kirkbasma ve albasmadan korunma ritüel ve uygulamaları. Klasik Divan Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 1(1), 128-144
- Memmedova M. (2024b). Naxçıvan folklorunda uşaqlar üçün icra edilən doğum ritualları. Naxçıvan Milli-Mənəvi Dəyərlər Kontekstində. Bakı: Folklor İnstitutu, 232-246.
- Memmedova M. (2024c). Azərbaycan, Trakya ve Anadolu folklorunda düğün merasimi oyun ve gösterileri. Türkoloji ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(1); 43-59
<https://doi.org/10.5281/ZENODO.14549100>
- Memmedova M. (2024d). Naxçıvan və İrəvan Çuxurunda Toy Mərasimlərinin Qarşılıqlı Müqayisəsi. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər, Bakı: Elm və Təhsil, 67-81
<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2024.2.67>
- Memmedova M. (2024e). Balkanlardan Azərbaycan'a Türk halk kültüründe doğum ritüelleri. 2. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: 645-665
- Memmedova M. (2025a). Folklorda kadın ve ritüel: toplumsal roller ve geleneksel anlamlar. ASES I. Uluslararası Kadın Araştırmaları Kongresi. Kayseri: ASES Publications, 172-185
- Memmedova M. (2025b). Batı Azerbaycan halk kültüründe nazarın etkilerinden korunmaya yönelik geleneksel yöntemler ve ritüeller. ASES II. International Culture, Art and Literature Congress, İzmir, Türkiye, 93-110
- Memmedova M. (2025c). Postpartum protective rituals in the folk cultures of Azerbaijan, and Gagauzia: practices against kirkbasma and albasma. ASES IV. International Gelenekten Geleceğe Scientific Studies Conference Book. Kyrgyzstan: Kyrgyzstan-Türkiye Manas University, ASES Publications, 122-140
- Memmedova M. (2025d). Death rituals in Karabakh folklore: the role of beliefs and traditions in the construction of cultural identity. ARCENG III. International Scientific Research Congress. İstanbul: ARCENG Publications, 355-370
- Memmedova M. (2025e). Nahçıvan halk kültüründe duvak ritüeli: sembolizm, inanç ve sosyal işlev. Ases International Academic Research Congress. İstanbul, 335-353
- Memmedova M., & Mirzeyeva G. (2023). Customs and beliefs regarding the khirktokme ceremony in Azerbaijan and Anatolia. 6th International Dede Korkut Conference of Turkish Culture, History and Literature. Guba, 124-133
- Mertal H., Özgür H., Kaya G., & Urfalıoğlu, M. (2021). Kültürel coğrafya açısından Pomak halk kültüründe doğum öncesi ve doğum sonrası gelenekleri ve inancları. 19 Mayıs Journal of Social Sciences, 2(4), 895-910
- Mirzəyeva Q. (2023). Naxçıvanda toy adətləri. Heydər Əliyev və Azərbaycan xalq mədəniyyəti. Bakı: Elm və Təhsil, 261-268
- Mirzəyeva Q. (2024). Naxçıvanda yas mərasimi ilə bağlı adət-ənənələr və inanclar. Naxçıvan Milli-Mənəvi Dəyərlər Kontekstində. Bakı: Folklor İnstitutu, 176-188

- Özmen O. (2020). Kültürlerarası iletişim bağlamında Balkan göçmenlerinin kültürleşme süreci: Yalova İli örneği [Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Öztuna Y. (1997). Rumeli kaybımız. Ankara: Ötüken
- Pelin M. (2021). Edirne’de Pomak doğum âdetleri üzerine bir inceleme. Rumeli’de Dil ve Şimşek A. (2001). Elazığ’da yaşayan Balkan göçmenlerinde yaygın halk inanışları [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Şimşir N.B. (1968). Rumeli’den Türk göçleri, CI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi
- Turner V. (1969). The ritual process: Structure and anti-structure. Chicago: Aldine
- Ünal S. (2008). *Sosyal bütünleşme ve kimlik bağlamında Türkiye’deki Balkan göçmenleri üzerine bir değerlendirme (İzmir’den bir örneklem)* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Van Gennep A. (1960). *The rites of passage*. Chicago: University of Chicago Press
- Yeşil Y. (2014). *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri (Doğum-evlenme-ölüm gelenekleri)*. Ankara: Grafiker
- Yıldız S. (2019). *İstanbul – Bayrampaşa’da yaşayan Balkan göçmenlerinin sosyal uyumu ve kente katılımlarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Kaynak Kişiler**
- KK-1. Abbasova Naile Paşa kızı, 1982, Nahçıvan ili, Şerur ilçesi, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-2. Celilzade Metanet Reftar kızı, 1960, Füzuli şehri, lisans eğitilmiş, öğretmen.
- KK-3. Ekberova Aynur Cavad kızı, 1975, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, aşçı.
- KK-4. Ekberova Sevinç Cavad kızı, 1971, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-5. Esedova Hurşut İbrahim kızı, 1962, Nahçıvan şehri, önlisans eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-6. Esedova Könül Hüsameddin kızı, 1983, Nahçıvan şehri, lisans eğitilmiş, Şahbuz ilçesi Kayıt bölümü başkanı.
- KK-7. Hanlarova Günay Penah kızı, 1987, Füzuli şehri, önlisans eğitilmiş, kütüphane görevlisi.
- KK-8. Hüseyinli Leyla Azim kızı, 1982, Nahçıvan ili, Kengerli ilçesi, Gıvrag köyü, lisans eğitilmiş, evdar hanım.
- KK-9. Hüseyinova Gözel Adıgözel kızı, 1945, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-10. Hüseyinova Şehla Marks kızı, 1961, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-11. İmanova Vefa Gurban kızı, 1986, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-12. İskenderova Yeter Hüseyin kızı, 1965, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Tivi köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-13. Medetli Sefa Azim kızı, 1981, Nahçıvan şehri, lisans eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-14. Memmedova Tehmine İsmayıl kızı, 1954, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, önlisans eğitilmiş, emekli.
- KK-15. Mirzayeva Gumral Nizami kızı, 1983, Nahçıvan şehri, yüksek lisans eğitilmiş, araştırmacı.
- KK-16. Mirzayeva Lale Yunis, 1963, Nahçıvan ili, Şerur ilçesi, lise eğitilmiş, ev hanımı.
- KK-17. Necefova Seltenet Yusif kızı, 1961, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Anabat köyü, lisans eğitilmiş, hemşire.
- KK-18. Şükürlü Elnure kızı, 1984, Şeki şehri, lisans eğitilmiş, üniversitede koordinatör.
- KK-19. Tağıyeva Sevinc Memmed kızı, 1985, Salyan ilçesi, doktora öğrencisi, ev hanımı.
- KK-20. Talıbova Mehseti İbrahim kızı, 1967, Nahçıvan şehri, önlisans eğitilmiş, ev hanımı.